

ШАХОВАЛОВА Є. О.

аспірант

Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВІДТВОРЕННЯ ЗЕМЛІ ЯК ОСНОВНОГО ЗАСОБУ ВИРОБНИЦТВА В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Стаття присвячена дослідженню відтворення землі як основного засобу виробництва в сільському господарстві. Виділено спільні та відмінні ознаки землі й інших основних засобів підприємств. Розглянуто два варіанти збереження природного потенціалу землі. Обґрунтовано роль держави та аграрних суб'єктів господарювання у збереженні природного потенціалу землі та її відтворенні. Для фінансового забезпечення здійснення заходів пов'язаних з відтворенням і збереженням природного потенціалу землі в Україні запропоновано створити спеціальний фонд. Визначено можливі джерела формування такого фонду та напрямки використання коштів.

Ключові слова: земля, природний потенціал землі, основні засоби, аграрні підприємства, відтворення землі.

ШАХОВАЛОВА Е. О.

аспірант

Киевский национальный экономический университет им. В. Гетмана

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧЕСКІЕ АСПЕКТИ ВОСПРОИЗВОДСТВА ЗЕМЛІ КАК ОСНОВНОГО СРЕДСТВА ПРОИЗВОДСТВА В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Статья посвящена исследованию воспроизводства земли как основного средства в сельском хозяйстве. Выделены общие и отличительные признаки земли и других основных средств предприятий. Рассмотрено два варианта сохранения естественного потенциала земли. Обосновано роль государства и аграрных субъектов ведения хозяйства в сохранении природного потенциала земли и ее воспроизводства. Для финансового обеспечения осуществления мероприятий связанных с воспроизводством и сохранением природного потенциала земли в Украине предложено создать специальный фонд. Определены возможные источники формирования такого фонда и направления использования средств.

Ключевые слова: земля, природный потенциал земли, основные средства, аграрные предприятия, воспроизводство земли.

SHAKHOVALOVA I. O.

postgraduate student

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

FINANCIAL AND ECONOMIC ASPECTS OF REPRODUCTION OF THE SOIL AS THE FIXED ASSET IN AGRICULTURE

We have explored the reproduction of soil as the fixed asset in agriculture. Common and distinctive peculiarity of soil and other fixed assets of enterprises have been identified. We have considered two ways to save the soil natural potential. We have argued the role of government and agricultural enterprises in the preservation of the natural potential of the soil and its reproduction. We have offered to create a special fund for financing the reproduction and preservation of the natural potential of soil in Ukraine. The possible sources of formation this fund and directions of using its financial resources have been defined in the article.

Key words: soil, natural potential of soil, fixed assets, agricultural enterprises, soil reproduction.

elizaveta_shahovalova@mail.ru

Постановка проблеми. Формування і відтворення основних засобів – об'єктивна необхідність діяльності суб'єктів господарювання, в користуванні яких знаходяться основні засоби, а також успішного економічного розвитку суспільства в цілому.

Окремі галузі економіки мають свої особливості щодо складу основних засобів, їх формування і відтворення. Формування і відтворення основних засобів має яскраво виражену галузеву специфіку. Поглибленого дослідження потребує формування і

відтворення основних засобів аграрних підприємств, з огляду на те, що до основних засобів у них відноситься земля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам раціонального використання землі та її відтворення присвячено праці відомих учених-економістів: В. Г. Андрійчука, О. І. Бочко, Г. З. Бриндзя, С. І. Дем'яненка, Ю. О. Лупенко, В. М. Нелепа, Т. М. Прядка, П. Т. Саблука та ін. Однак ряд аспектів цієї проблематики, особливо використання фінансово-економічних важелів, залишаються недостатньо висвітленими та потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – дослідження ролі землі як основного засобу в сільському господарстві, необхідності її раціонального використання та відтворення, визначення ролі держави і використання фінансово-економічних важелів у збереженні природного потенціалу землі та його відтворенні.

Виклад основного матеріалу. В складі основних засобів, що використовуються аграрними підприємствами, важливе місце займає земля.

Включення до необоротних активів земельних ділянок (згідно з бухгалтерським планом рахунків) дає підстави розглядати землю як основні засоби. Але земля – це особливий вид необоротних активів з точки зору використання і відтворення.

Особливості землі, як основних засобів, спільні з іншими основними засобами: не змінюють форму в процесі використання; мають тривалий термін використання.

Відмінності землі, як основного засобу, від інших видів основних засобів:

- земля не має терміну корисного використання, а отже на неї не нараховується амортизація;
- вартість землі не переноситься на вироблену продукцію, а отже не зменшується;
- пов'язані з методикою оцінки землі. Вартість землі не визначається, а в договорах оренди вказується розрахункова нормативна її оцінка;
- пов'язані зі способами відтворення землі та його фінансовим забезпеченням;
- пов'язані з визначенням власності на землю.

Загальна територія України на кінець 2014 р. становила 60,4 млн га. Загальна площа сільськогосподарських угідь на кінець 2014 р. становила 41,5 млн га (70,8% території України, з урахуванням території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя) [1, с. 70]. З них 32,5 млн га – це площа ріллі, що значно більше, ніж в європейських країнах крім Росії, і поступається у світі США і Канаді. За часткою ріллі (78,1% у загальній площі сільськогосподарських угідь) Україна займає перше місце серед європейських країн, а також у світі (табл. 1) [2, с. 382].

Таблиця 1

Порівняльна структура сільськогосподарських угідь України та інших країн світу в 2013 р.

Країна	Рілля, млн га	% у складі сільськогосподарських угідь
Україна	32,5	78,1
Австрія	1,4	40
Білорусь	5,5	59,6
Велика Британія	6,2	32,4
Іспанія	12,4	45,4
Канада	45,9	62,3
Німеччина	11,8	69
Польща	10,9	67,4
Росія	119,8	58,3
Румунія	8,8	63,5
США	155,1	40,6
Франція	18,3	61,1
Швейцарія	0,4	25

На кінець 2014 р. в Україні налічувалось 52543 аграрних підприємств (з них 39428 фермерських господарств), у власності та користуванні яких знаходилося: 20,5 млн га сільськогосподарських угідь (4,6 млн га у фермерських господарств); 19,3 млн га ріллі (4,5 млн га у фермерських господарств). У 2014 р. відбулося укрупнення фермерських господарств: на одне господарство в середньому припадало 117,2 га сільськогосподарських угідь, у т. ч. 113,8 га ріллі [1, с. 49, с. 71, с. 336-337].

Отже, важливе значення в Україні має вивчення відтворення землі, яка зайнята під вирощування сільськогосподарських культур, тобто орних земель.

Що слід розуміти під відтворенням вказаної землі? Це є збереження її природного потенціалу. На нашу думку, є два варіанти збереження природного потенціалу землі.

Перший варіант – це збереження її родючості. Практика свідчить, що втрата природного потенціалу землі (її природної родючості) пов'язана з порушенням технології її використання, а саме не дотримання обґрунтованих сівозмін, вирощування культур, які інтенсивно забирають з землі поживні речовини.

Орієнтація господарств на високий рівень рентабельності виробництва окремих сільськогосподарських культур (передусім, це стосується насіння соняшника, рівень рентабельності виробництва якого у 2012 р. становив 45,1%, а у 2013 – 28,5%). У 2014 р. у структурі посівних площ основних сільськогосподарських культур посіви соняшника становили 19,3% (у 1990 р. – 5%). Науково рекомендована насиченість посівних площ соняшником, наприклад, для степової зони країни, не повинна перевищувати 12%. Спеціалізація великих аграрних підприємств на вирощуванні експорто-орієнтованих сільськогосподарських культур зернової групи призвели до розширення площ посівів: зернових і зернобобових культур у загальній посівній площі сільськогосподарських культур з 45% у 1990 р. до 54,3% у 2014 р.; технічних відповідно – з 11,6 до 31% (рис. 1).

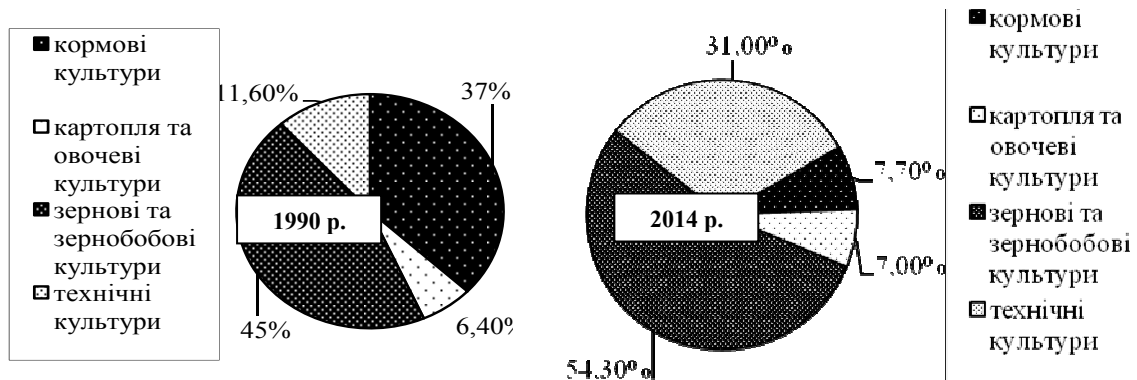

Рис. 1. Структура посівних площ основних сільськогосподарських культур в Україні в 1990 р. та 2014 р. [1, с. 74]

Другий варіант – збереження природного потенціалу землі – це запобігання втраті природного потенціалу землі у зв'язку з її перенасиченням хімічними компонентами (мінеральними добривами, гербіцидами, отрутохімікатами). Даний варіант втрати природного потенціалу землі заслуговує на увагу в умовах розвитку науково-технічного прогресу. Він дуже небезпечний, оскільки супроводжується зростанням випуску неякісної продукції, шкідливої для здоров'я її споживачів.

Фактори, що впливають на перший і другий напрями втрати природного потенціалу землі, яка знаходиться в розпорядженні аграрних підприємств досить різні: форма власності на землю; організаційна форма діяльності підприємств; діяльність держави стосовно контролю за роботою підприємств, стимулювання та застосування штрафних санкцій; розвиток науково-технічного прогресу.

Без сумніву, що відповідальними за збереження природного потенціалу землі мають бути суб'єкти господарювання, які використовують землю як засіб виробництва (аграрні підприємства).

Організаційна роль держави полягає у виконанні таких функцій: адміністративної, контролювальної; застосуванні фінансово-економічних важелів щодо стимулювання і застосування штрафних санкцій.

Перший варіант – збереження і відтворення природного потенціалу землі – не потребує додаткових фінансових витрат з боку аграрних підприємств (можливо навіть їх скорочення). Але можливі економічні (фінансові) втрати суб'єктів господарювання внаслідок скорочення виробництва і реалізації продукції.

Відомий і перевірений практикою засіб збереження природного потенціалу землі – це її тимчасове звільнення від використання (переведення під чорні пари частини ріллі). При цьому, хоча скорочуються витрати господарств на виробництво продукції, але скорочуються і їх доходи.

Держава має контролювати вказаний напрямок діяльності аграрних підприємств, заохочувати їх. Це можливо шляхом: звільнення від оподаткування землі, яка використовується під чорні пари; здійснення доплат господарствам, які дотримуються науково-обґрунтованих сівозмін.

Другий варіант – відновлення і збереження природного потенціалу землі – вимагає від держави здійснення активних організаційних заходів, а також використання фінансово-економічних важелів. Вони мають включати:

1. Контроль на виході продукції, виробленої аграрними підприємствами, щодо вмісту в ній шкідливих хімічних компонентів. Тобто контроль за виробництвом екологічно чистої або органічної продукції. Цей контроль повинні здійснювати: споживачі продукції, в тому числі переробні підприємства, підприємства торгівлі, посередники. Необхідно на державному рівні забезпечити розробку відповідних інструкцій, положень, нормативів, форм звітності.

2. Стимулювання виробництва екологічно чистої продукції. Це можливо і необхідно здійснювати через: механізм цін (встановлення більш високих цін); встановлення надбавок, доплат за виробництво екологічно чистої продукції (нарощування обсягів і питомої ваги такої продукції).

3. Заборона виробництва екологічно неякісної продукції та застосування штрафів, фінансових санкцій до підприємств, які її виробляють.

Крім розглянутого вище збереження і відтворення природного потенціалу землі, яка використовується для вирощування сільськогосподарської продукції (рілля), заслуговує на увагу відтворення повністю втраченого природного потенціалу землі.

Така втрата природного потенціалу можлива: під впливом природних катаклізмів; у місцях припинення видобутку корисних копалин; у місцях припинення військових дій (актуально для України в Донецькій та Луганській областях).

Відтворення таких земель потребує значних фінансових витрат, які має здійснювати держава. Це в основному витрати на рекультивацию земель, у місцях припинення військових дій перш за все – розмінування земель.

Для фінансового забезпечення здійснення заходів, пов'язаних з відтворенням і збереженням природного потенціалу землі в Україні, доцільно створити спеціальний фонд фінансового забезпечення відтворення землі (СФФЗВЗ).

Можливі джерела формування такого фонду:

- орендна плата від передачі в користування рекультивованих (відроджених) земель;
- штрафи з суб'єктів господарювання (аграрних підприємств), які порушують умови використання землі, що супроводжуються зниженням чи втратою природного потенціалу землі;
- кошти, які формуються у зв'язку зі спеціальним режимом оподаткування ПДВ аграрних підприємств (кошти зі спеціального рахунку з ПДВ);
- кредити, отримані від банків і міжнародних фінансових установ;
- міжнародна фінансова допомога;
- кошти з Державного бюджету.

Можливі напрямки використання коштів (СФФЗВЗ):

– фінансове забезпечення відтворення землі, яка повністю втратила природний потенціал і підлягає рекультивації;

– стимулювання суб'єктів господарювання, які здійснюють заходи стосовно збереження і відновлення природного потенціалу землі, яка використовується для вирощування сільськогосподарської продукції: природним шляхом (науково-обґрунтоване дотримання сівозмін та використання чорних парів); збереження землі від перенасичення хімічними препаратами (екологічне збереження землі).

Більшість земельних ресурсів в Україні використовують аграрні підприємства на умовах оренди. Орендовані аграрними підприємствами землі склали 78,4% загальної площі землі в їх користуванні.

Хто повинен здійснювати контроль за збереженням природного потенціалу цих земель? Очевидно відповідні державні органи – Міністерство аграрної політики та продовольства України.

В Україні, в умовах, коли величезні земельні ресурси зосереджені і використовуються агрохолдингами, відповідальність щодо збереження природного потенціалу такої землі має бути зосереджена безпосередньо на агрохолдингах.

Агрохолдинги повинні здійснювати відповідний контроль і звітувати перед державою про природний потенціал землі, яку вони взяли в оренду і повертають після її закінчення. Такий контроль має здійснюватися у формі внутрішнього аудиту в агрохолдингах.

Міністерство аграрної політики та продовольства України має контролювати діяльність агрохолдингів стосовно збереження природного потенціалу землі: аналізувати відповідну звітність і діяльність агрохолдингів; здійснювати контрольні перевірки (вибіркові) показників стану і збереження природного потенціалу землі.

Окремі агрохолдинги – це підприємницькі структури, які функціонують і здійснюють свою діяльність у масштабах держави, на території кількох областей. В Україні спостерігається тенденція до збільшення кількості агрохолдингів. Так, якщо у 2007 році в Україні було зареєстровано 18 агрохолдингів, то у 2015 році вже понад 100 [3, с. 4]. З них 56 з земельним банком від 26 тис. га до 670 тис. га сільськогосподарських угідь, станом на 2015 р. [4]. Контроль за їх діяльністю щодо збереження природного потенціалу землі має здійснюватися на рівні держави, очевидно Міністерством аграрної політики та продовольства України. Міністерством аграрної політики та продовольства України повинні бути розроблені форми статистичної звітності щодо показників стану і збереження природного потенціалу землі.

Контроль за діяльністю аграрних підприємств, які функціонують на території окремих районів мають здійснювати управління сільського господарства в районах (при районних адміністраціях чи радах).

Неможливо і недоцільно контролювати використання землі з точки зору збереження природного потенціалу землі в малих фермерських господарствах, приватних господарствах. Вони, як правило, самі контролюють і забезпечують збереження природного потенціалу землі.

Висновки. Збереження і відтворення природного потенціалу землі потребує підвищення ролі держави, яка має забезпечити вирішення важливих організаційних питань та використання фінансово-економічних важелів, спрямованих на відтворення землі як основного засобу виробництва в сільському господарстві.

Список використаних джерел

1. Статистичний збірник «Сільське господарство України за 2014 рік». – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 379 с.
2. Статистичний збірник «Сільське господарство України за 2013 рік». – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 390 с.
3. Андрійчук В. Г. Агропромислові формування нового типу в контексті стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2013. –

№ 1. – С. 3-15.

4. Топ агрохолдингів за величиною земельного банку в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infoindustria.com.ua/top-15-ukrainskih-agroholdingov-po-velichine-zemelного-banka-tyis-ga-2>.
